

ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ СВІДОМОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

УДК 377.8.015.31:574(045)

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2024.320569>

Галина Пономарьова, доктор педагогічних наук, професор, ректор
Комунального закладу “Харківська гуманітарно-педагогічна академія”
Харківської обласної ради

ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ СВІДОМОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

У статті актуалізовано проблему формування екологічної свідомості здобувачів фахової передвищої педагогічної освіти в умовах сьогодення та в контексті завдань професійної підготовки майбутніх педагогічних працівників.

Представлено авторське визначення екологічної свідомості як форми суспільної поведінки особистості. Сформувано низку узагальнених висновків щодо стану розв'язання проблеми у сучасній науковій теорії. Виокремлено проблему дієвості екологічних знань здобувачів педагогічної освіти.

На основі теоретичних та емпіричних узагальнень виокремлено і схарактеризовано рівні, компоненти та критерії оцінювання екологічної свідомості здобувачів фахової передвищої освіти, визначено найбільш ефективні чинники, методи та прийоми її формування.

Ключові слова: екологія; екологічна свідомість; рівні; компоненти; критерії оцінювання екологічної свідомості; чинники формування; здобувачі педагогічної фахової передвищої освіти.

Табл. 1. Літ. 11.

Halyna Ponomarova, Doctor of Sciences (Pedagogy), Professor,
Rector of the Municipal Establishment
“Kharkiv Humanitarian-Pedagogical Academy” of Kharkiv Regional Council

FORMATION OF ENVIRONMENTAL CONSCIOUSNESS OF STUDENTS OF HIGHER PEDAGOGICAL EDUCATION IN THE EDUCATIONAL PROCESS

The article highlights the issue of forming ecological consciousness of students of professional pre-higher pedagogical education in the conditions of the present and in the context of the tasks of professional training of future teachers, who must recognize their educational potential as professionals equipped with methods of ecological and educational work within the framework of pedagogical activities.

The author presents a definition of ecological consciousness as a simultaneously established and constantly evolving worldview of an individual, which determines a certain level of ecological thinking as a form of societal behavior.

A number of generalised conclusions about the state of the problem in modern scientific theory are formed. The problem of the effectiveness of environmental knowledge of students of pedagogical education is highlighted in the context of their professional training and civic activities.

It is noted that only those systems of pedagogical work in higher education institutions that are based on consciousness and are associated only with the conscious acceptance of moral norms determined by society will be effective. The above is illustrated by the results of empirical research with the participation of students.

On the basis of theoretical and empirical generalisations, the levels, components and criteria for assessing the environmental consciousness of students of professional pre-higher education are identified and characterised, the most effective factors, methods and techniques for its formation are determined. It is established that knowledge of environmental norms and moral rules does not always lead to a sufficient level of environmental thinking and proper attitude of students to the environment.

Based on the results of the analysis of scientific theory and a survey of pedagogical staff of professional pre-higher education institutions on the factors of formation of environmental awareness, the most effective ones are identified. Effective methods and techniques for the formation of environmental consciousness in students, in particular, in pedagogical colleges, are proposed to teachers.

Keywords: ecology; ecological consciousness; levels; components; criteria for assessing ecological consciousness; factors of formation; students of professional pre-higher pedagogical education.

Постанова проблеми. Активізація проблеми екологічного виховання студентської молоді у педагогічних закладах вищої освіти зумовлюється триєдністю завдань її розв'язання. По-перше, оптимальний розвиток населення будь-якої країни безпосередньо пов'язаний з екологічною безпекою. Водночас сучасні масштаби екологічних змін, викликаних наслідками воєнних дій на території України, беззастережним

нелюдським ставленням до довкілля російських окупантів, урбаністичною катастрофою, жакливіми забрудненнями, споживацьким ставленням до природи як джерела матеріальних благ тощо, створюють реальну загрозу для життя людей і майбутнього країни.

Окрім того, констатуємо, що забруднення, руйнування екосистем і біосфери загалом актуалізують потребу інтенсивного екологічного виховання як

усього населення України, так і студентської молоді зокрема, метою якого є формування екологічної свідомості особистості.

Значимо, що наявність екологічної свідомості у майбутнього фахівця в галузі освіти уможливить усвідомлення ним власного виховного потенціалу професіонала, який володіє методикою еколого-виховної роботи у процесі педагогічної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема екологічного виховання, формування екологічної культури чи екологічної свідомості досліджували О. Герасимчук (2014) [2], В. Скребець (2014) [6], О. Чубрей (2020) [8], Ю. Саєнко (2021) [5], Н. Ордагій (2023) [4], Т. Завгородня (2013) [3], В. Шусть (2024) [7], Т. Андрєєва (2020) [1].

Узагальнення наукової теорії та результатів досліджень [1–11] сучасних авторів дало підставу зробити низку ключових висновків щодо розв'язання означеної проблеми.

1. Сучасні масштаби екологічних змін становлять реальну загрозу для життя людей.

2. Однією із головних проблем, що має розв'язуватися у системі освіти і суспільстві загалом, є формування у дітей та молоді екологічної культури, в основі якої лежить реалістична екологічна свідомість. Про це зазначають, зокрема, Г. Завгородня та Л. Марченко.

3. Екологічна освіта і виховання мають орієнтуватися на забезпечення активної взаємодії людини та природи.

4. Екологічні знання треба супроводжувати формуванням ціннісних орієнтацій, що у єдності створюють міцне підґрунтя для екологічного мислення.

5. Підготовка майбутніх педагогів повинна здійснюватися виходячи з того, що лише той може навчити когось і вплинути на його свідомість та поведінку, хто сам має міцне усвідомлення знань та керується ними у своєму житті і професійній діяльності.

6. У структуру професійної компетентності фахівців у галузі освіти треба обов'язково вкласти екологічну складову, що дозволить їм своєчасно та ефективно врегульовувати екологічні ситуації різного рівня складності.

Метою статті є аналіз та наукове обґрунтування доцільності інтенсифікації формування екологічної свідомості особистості як чинника сталого розвитку українського суспільства.

Виклад основного матеріалу та результатів досліджень. Виходячи з того, що головним завданням сталого розвитку, у контексті нашого дослідження, є збереження людей та трудового довкілля, вважаємо що саме особистість, громадянин, працівник, озброєний знаннями з екології, вміннями та навичками природоохоронної роботи, володіє сучасними технологіями збереження довкілля, здатний прогнозувати, планувати і здійснювати діяль-

ність на засадах стратегії сталого еволюційного розвитку суспільства і природи. Водночас, на наше переконання, що сформувалося під впливом досвіду і наукових досліджень, саме екологічна свідомість є наріжним каменем, системоутворювальним компонентом в екологічній культурі особистості педагога, здатної успішно виконувати еколого-педагогічні завдання.

Екологічна свідомість, у нашому розумінні, це одночасно сформоване і мінливе світосприйняття особистості, що зумовлює певний рівень екологічного мислення, яке, зі свого боку, регулює ставлення людини до довкілля і власної поведінки в ньому.

Екологічна свідомість – це, по суті, специфічна, самостійна форма суспільної свідомості, що виникає під впливом екологічних викликів та реакцій на них суспільства і конкретних людей.

Зважаючи на результати наукових розвідок, зазначимо, що на теренах України домінують два типи реакцій, два стилі поведінки щодо екологічних ситуацій, про які зазначав ще О. Кульчицький [5] у 1985 р. Перший – активно-козацький, а другий – пасивний, чи, в іншій інтерпретації, стиль притаєного існування, “анабіотичний”.

Сутність цих стилів реакційної поведінки, що ґрунтується на реакційній здатності, полягає у тому, що нинішніх українців, як і наших предків, межова ситуація (загроза катастрофи, смерті тощо) привчила або негайно реагувати, вступаючи в боротьбу за своє існування, життя чи ідеали, або пасивно перечекає негаразди (біди, виклики) десь у спокійному, тихому, комфортному місці.

Наш погляд, зазначене вище підштовхує до очевидного висновку, що коли вихователь (викладач, учитель тощо) у своїй еколого-педагогічній діяльності орієнтується лише на формальні підходи (проведення масових заходів, колективні форми впливу) й не проводить індивідуальної роботи (бесіда, доручення, творча спроба, конкурс тощо), то, ймовірно, що він не зможе глибоко проникнути у свідомість, почуття, сформувати дієві мотиви, досвід кожної особистості.

Наша позиція, як і багатьох інших науковців (Т. Андрєєва, Л. Марченко, В. Скребець, Ю. Саєнко та ін.) полягає у тому, що важливим підґрунтям для формування екологічної свідомості особистості є комплекс психолого-педагогічних компонентів, у якому домінує морально-етичний.

Нами з'ясовано, що цей компонент утворюється низкою складників: моральна свідомість, моральні відносин, реальна діяльність. Чим це зумовлено?

Уважаємо за необхідне наголосити, що у формуванні екологічної свідомості важливо врахувати як загально-педагогічні принципи педагогічної роботи, так і висновки учених-науковців, на які акцентував увагу І. Бех, ще у 1991 р. [2]. Основний зміст цих висновків полягає у тому, що будуть неефек-

ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ СВІДОМОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

тивними ті системи, зокрема виховні, які спираються лише на свідомість, пов'язані лише зі свідомим прийняттям особистістю моральних норм. Інакше кажучи, свідомість особистості, зокрема й екологічна, має ґрунтуватись на її дієвому ставленні до довкілля. Крім того, опитування 63 здобувачів освіти першого року навчання Харківського та Берестинського педагогічних фахових коледжів Комунального закладу "Харківська гуманітарно-педагогічна академія" Харківської обласної ради засвідчує, що знання екологічних норм і моральних правил не завжди зумовлюють достатній рівень екологічного мислення і належного ставлення людини до довкілля. Так, студентам було запропоновано відповісти на кілька запитань анкети, серед яких: "Що таке екологічна свідомість?", "Чи пов'язана екологія зі здоров'ям людини?": так, ні, не можу відповісти.

"Чи мають місце екологічні виклики (негаразди, проблеми) у нашому суспільстві?": так, ні, не можу відповісти.

"Які нинішні екологічні виклики ви можете назвати?" (3–4 виклики).

"Що на вашу думку, найчастіше викликає екологічні негаразди?" (3–4 виклики).

"Чи стикалися ви у своєму житті з фактами, коли навколишні люди наносили шкоду екології?": так, ні, не можу відповісти.

"Зазначте, як ви реагували на подібні дії, вчинки чи бездіяльність": було байдуже, намагався(-лася) попередити негативні наслідки; попереди-в(-ла) якби міг (могла); був (була) занепокоєна такими фактами, але від мене нічого не залежить.

"Що треба робити для уникнення екологічної кризи?" (3–4 позиції).

"Про які дії чи виклики природоохоронного

спрямування за останні 2–3 роки ви можете повідомити?" (3–4 позиції).

Узагальнення отриманих відповідей уможливило формування низки висновків щодо наявності знань з екології, сформованості екологічної свідомості та готовності здобувачів освіти до екологічної діяльності.

Зазначимо, що 89,9 % респондентів ознайомлені (знають, володіють) з пропонованими з поля нашого дослідження категоріями з екології, здатні виокремити екологічні кризи з політичних явищ, процесів тощо.

69,2 % студентів у різних ситуаціях були свідками нанесення шкоди довкіллю.

Щодо розгляду й аналізу явищ і подій та прийняття рішень з урахуванням екологічної ситуації, можна констатувати, що 54,6 % опитуваних здатні усвідомлено на них реагувати.

46,8 % здобувачів освіти мають спільну мотивацію до природоохоронної роботи на рівні дії, вчинки.

Подальші індивідуальні бесіди підтвердили наші попередні висновки, про те, що респонденти мають достатні теоретичні знання, можуть виокремлювати екологічно зумовлені ситуації, але не завжди умотивовані на їх свідоме дієве розв'язання.

Зрозуміло, що це вимагає предметного аналізу і більш глибокого узагальнення для подальшої як дослідницької, так і цілеспрямованої освітньої діяльності з метою формування екологічної свідомості зокрема та екологічної культури студентів загалом.

Аналізуючи емпіричні дані нашого дослідження, ми поставили завдання виділити три рівні сформованості екологічної свідомості: високий, середній і низький та виокремити (таблиця 1).

Таблиця 1

Компоненти і критерії оцінювання, сформованості екологічної свідомості здобувачів педагогічної фахової передвищої освіти

Компоненти	Критерії оцінювання
1. Когнітивний (екологічні уявлення, що ґрунтуються на основі знань з екології, про природу і взаємозв'язок людини з нею)	Сформованість екологічних знань та уявлень особистості про природне середовище і життя людини в цілому.
2. Емоційно-мотиваційний (емоційно-ціннісне ставлення до природи).	Рівень емоційно-ціннісного ставлення до природи у системі ціннісних орієнтацій на природу як середовище і джерело життя.
3. Переконувально-рефлексивний (співвідношення власних потреб та екологічних норм і правил).	Рівень соціального й морального обґрунтування власних потреб у контексті дотримання норм і правил екологічної поведінки.

Спираючись на результати наукових досліджень вітчизняних учених [1–11] та власні напрацювання і досвід, стверджуємо: що вищий рівень знань здобувачів освіти про природу, її взаємозв'язок з людиною, залежність життя, здоров'я людини від рівня екологічного благополуччя, то

вважаєнішим, мотивоваційним і дієвішим стає їхнє ставлення до природи.

Наукове узагальнення теорії і досвіду дало можливість виокремити і охарактеризувати рівні сформованості екологічної свідомості за окремими компонентами.

ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ СВІДОМОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

1-й компонент. Високий рівень. Здобувачі освіти цікавляться минулим і сьогоденням своєї країни, що стосуються екології; мають ґрунтовні знання про характер і взаємозмовленість взаємовідносин людини і природи; свідомо сприймають інформацію, що стосується традицій, вірувань, звичаїв, обрядів, поглядів пов'язаних з природним оточенням і місцем людини в ньому; орієнтуються в українському та міжнародному законодавстві щодо охорони і збереження природного довкілля.

Середній рівень. Студенти цього рівня мають, по суті, ті ж знання і характеристики, але їх інтерес до екологічної тематики є нестійким; виявляють активність у набутті знань про природне оточення лише за завданням та під контролем викладачів, або коли хтось зверне на них увагу.

Низький рівень. Студенти майже не цікавляться екологічною інформацією, екологічними проблемами, не докладають зусиль до пошуку такої інформації. Мають низьку успішність з дисциплін, пов'язаних з екологією. Не хочуть вивчати питання природоохоронної роботи.

2-й компонент. Високий рівень. Студенти демонструють здатність емоційно переживати події, реагувати на явища, зацікавлено й позитивно оцінювати досвід природоохоронної діяльності в країні як у минулому, так і нині. Екологічні цінності, зокрема такі як любов до рідної природи, доброта, бережливе ставлення до тваринного і рослинного світу своєї землі, завжди характеризують ставлення молодих людей до природного довкілля і бажання популяризувати їх серед інших.

Середній рівень. Студенти цього рівня схильні до емоційно насиченої оцінки екологічних ситуацій (подій, фактів), але потребують для себе їх обґрунтування. Однак їхня реакція (емоції, словесна оцінка тощо) не завжди приводять до особистого спонукання й сформованості установок природоохоронного характеру.

Низький рівень. Такі здобувачі освіти майже не виявляють емоційно чи інтелектуально зумовленого інтересу до ідеї екологічного змісту. Спонування до природоохоронної тематики виникають тільки як реакція на зовнішні впливи, а не як наслідок сформованості певних ціннісних орієнтацій.

3-й компонент. Високий рівень. Слова, реакції, вчинки студентів свідчать, що вони як об'єктивно й адекватно сприймають потреби (виклики, ситуації) природоохоронної діяльності, так і виявляють зацікавленість, відчувають внутрішню переконаність у важливості її здійснення. Вони налаштовані активно діяти, свідомо дотримуватись норм і правил, що регулюють поведінку у сфері охорони природи.

Середній рівень. Аналіз намагань і прагнень здобувачів освіти цього рівня вказують на те, що вони готові впроваджувати у життя і свою діяль-

ність природоохоронні ідеї, однак роблять це, виявляючи вибірковий інтерес і не завжди дотримуються певних моральних чи екологічних норм.

Низький рівень. У повсякденному житті та діяльності студенти, або ж не реалізують відомі їм моральні чинні екологічні норми і правила, або ж керуються ними рідко і непослідовно. Виявляють байдужість і пасивність у природоохоронних заходах, акціях і загалом у природоохоронній діяльності.

Аналіз наукових теорій й результати опитування 46 педагогічних працівників коледжів щодо чинників формування екологічної свідомості здобувачів фахової передвищої освіти в освітньому процесі дали підстави стверджувати, що серед найбільш ефективних чинників варто назвати такі:

1. Доцільний відбір матеріалу екологічного спрямування при розробці змісту освітніх компонентів (76,9 %).

2. Оптиміальний добір форм і методів формування екологічної свідомості в освітньому процесі (71 %).

3. Стимулювання вивчення матеріалу екологічної спрямованості (59,1 %).

4. Активізація здобувачів освіти до розв'язання екологічних проблем різного рівня (52,4 %).

5. Систематичність і послідовність педагогічної роботи зі здобувачами освіти з екологічної тематики (49,2 %).

Викладачам було запропоновано назвати 2–3 найбільш ефективні чинники.

На запитання, які методи і прийоми з вашого досвіду підтвердили ефективність формування екологічної свідомості студентів, респоденти відповіли так:

– Ілюстрація екологічних питань яскравими переконливими емоційно представленими образами, прикладами, фактами тощо – 69,7 %.

– Ідентифікація (емоційно-когнітивне ототожнення студентом себе з іншими людьми, взірцями тощо) – 67 %.

– Альтернативність у висвітленні й оцінці екологічних явищ, подій, фактів тощо – 51,4 %.

– Активно-творчі (історичні, літературні тощо) методи (аналіз, порівняння тощо) як способи формування екологічного мислення здобувачів освіти – 44 %.

Не втратили своєї актуальності і такі методи як бесіди, диспути, екологічні “суди”, дидактичні ігри, розгадування головоломок, кросвордів тощо.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Аналіз та узагальнення масиву наукової літератури, результатів наукових досліджень і досвіду педагогічної роботи викладачів назначених коледжів дав нам змогу акцентувати увагу на тому факті, що у певної частини здобувачів освіти екологічні знання не ґрунтуються на свідомій мотивації до конкретних дій і цілеспрямованої екологічної

ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ СВІДОМОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

поведінки, тобто не є абсолютно дієвими. З'ясовано, що у багатьох викладачів є цікавий ефективний досвід формування екологічної свідомості студентів, що потребує наукового аналізу, узагальнення та широкого впровадження, особливо в умовах дистанційного навчання.

На підставі широкого наукового узагальнення автором запропоновано критеріально-діагностичну платформу для вивчення рівня сформованості екологічної свідомості здобувачів освіти засобами освітньої діяльності.

Перспективним є дослідження особливостей формування екологічної свідомості студентів ЗВО в умовах онлайн навчання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андреева Т.Т., Дзюбенко О.В. Формування екологічної свідомості здобувачів закладів вищої освіти в реаліях сьогодення: теоретичний аспект. *Професійна освіта: методологія, теорія та технології*: зб. наук. пр. / редкол.: Жерновникова О.А. (голов. ред.), Доброскок І.І., Євтух М.Б. та ін. Переяслав (Київська область): СКД, 2020. Вип. 11. С. 67–68.

2. Бех І.Д. Концепція виховання особливості. *Рад. школа*. 1991. № 5. С. 41.

3. Герасимчук О.Л. Екологічне виховання в контексті сучасної парадигми сталого розвитку. *Інноваційні підходи до виховання студентської молоді у вищих навчальних закладах*: матеріали міжнар. наук.-практ. конференції (м. Житомир, 22–23 травня 2014 року) / за ред. О.А. Дубасенюк, В.А. Ковальчук. Житомир: вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. С. 401–406.

4. Завгородня Т. Екологічна освіта як умова формування культури здоров'я молодших школярів: вітчизняний та зарубіжний досвід. *Порівняльно-педагогічні студії*. 2013. № 4 (18). С. 39–44.

5. Кульчицький О. Український персоналізм. Мюнхен – Париж: Укр. Вільн. Ун-тет, 1985. Ч. 42, С. 53–54.

6. Марченко Л.І. Екологічна компетентність як показник екологічної освіти та як складова життєвої компетентності. *Проблеми освіти: науково-методич. збірник*. 2010. № 64. С. 92–95.

7. Ордатій Н.М. Формування екологічної свідомості здобувачів вищої освіти в контексті збереження їх психосоматичного здоров'я. *Видавнична група "Наукові перспективи". Сер.: Психологія*. 2023. № 6 (36). С. 360–372.

8. Саєнко Ю.О. Підготовка майбутніх учителів початкових класів до екологічного виховання учнів в процесі вивчення фахових дисциплін: автореф. дис. ... канд. пед. наук. Київ, 2021.

9. Скребет В.О. Екологічна психологія: підручник. Київ: Видавничий дім "Слово", 2014. 456 с.

10. Шуст В.В. Формування екологічної свідомості здобувачів вищої освіти як інноваційний пріоритет освітнього процесу. *Інновації в дошкільній освіті: теорія, перспективи, шляхи запровадження у практику*: зб. матеріалів III Всеукраїнської наук.-практ. конф., 28 березня 2014 р. / за заг. ред. Ю.О. Демидової. Маріуполь: ПДУ, 2014. С. 204–206.

11. Чубрей О.С. Система підготовки майбутніх учителів географії до професійної діяльності на засадах ком-

петентнісного підходу: монографія. Чернівці: Технодрук, 2020. 376 с.

REFERENCES

1. Andriieva, T.T. & Dziubenko, O.V. (2020). Formuvannia ekolohichnoi svidomosti zdobuvachiv zakladiv vyshchoi osvity v realiiakh sohodennia: teoretichnyi aspekt [Formation of environmental consciousness of higher education students in the realities of today: theoretical aspect]. *Professional education: methodology, theory and technology*. (Eds.). Zhernovnykova O.A., Dobroskok I.I., Yevtukh M.B. et al. Pereiaslav, pp. 67–68. [in Ukrainian].

2. Bekh, I.D. (1991). Kontsepsiia vykhovannia osobystosti [The concept of personality education]. *Soviet School*. No. 5. p. 41. [in Ukrainian].

3. Herasymchuk, O.L. (2014). Ekolohichne vykhovannia v konteksti suchasnoi paradyhmy staloho rozvytku [Environmental education in the context of the modern paradigm of sustainable development]. *Innovatsiini pidkhody do vykhovannia materialy mizhnar. nauk.-prakt. konferentsii (m. Zhytomyr, 22–23 travnia 2014 roku)* – Innovative approaches to the education of the student youth in higher education institution: Proceedings of the international scientific-practical conference (Zhytomyr, May 22–23, 2014). (Ed.). O.A. Dubaseniuk, V.A. Kovalchuk. Zhytomyr, pp. 401–406. [in Ukrainian].

4. Zavorodnia, T. (2013). Ekolohichna osvita yak umova formuvannia kultury zdorovia molodshykh shkolariv: vitchyzniani ta zarubizhnyi dosvid [Environmental education as a condition for the formation of a culture of health of junior schoolchildren: domestic and foreign experience]. *Comparative pedagogical studies*. No. 4 (18). pp. 39–44. [in Ukrainian].

5. Kulchytskyi, O. (1985). Ukrainyskyi personalizm [Ukrainian personalism]. Munich–Paris: Ukrainian Free University. part. 42. pp. 53–54. [in Ukrainian].

6. Marchenko, L.I. (2010). Ekolohichna kompetentnist yak pokaznyk ekolohichnoi osvity ta yak skladova zhyttievoi kompetentnosti [Environmental competence as an indicator of environmental education and as a component of life competence]. *Problems of education: scientific and methodological collection*. No. 64. pp. 92–95. [in Ukrainian].

7. Ordatii, N.M. (2023). Formuvannia ekolohichnoi svidomosti zdobuvachiv vyshchoi osvity v konteksti zberezhennia yikh psykhosomatychnoho zdorovia [Formation of environmental consciousness of higher education students in the context of preserving their psychosomatic health]. *Publishing group "Scientific Perspectives". Ser.: Psychology*. No. 6 (36). pp. 360–372. [in Ukrainian].

8. Saienko, Yu.O. (2021). Pidhotovka maibutnikh uchyteliv pochatkovykh klasiv do ekolohichnogo vykhovannia uchniv v protsesi vyvchennia fakhovykh dystsyplin [Preparation of future primary school teachers for ecological education of pupils in the process of studying specialised disciplines]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv. [in Ukrainian].

9. Skrebets, V.O. (2014). Ekolohichna psykholohiia [Ecological psychology]. *Textbook*. Kyiv, 456 p. [in Ukrainian].

10. Shust, V.V. (2014). Formuvannia ekolohichnoi svidomosti zdobuvachiv vyshchoi osvity yak innovatsiinyi prorytet osvitnoho protsesu [Formation of ecological consciousness of higher education students as an innovative priority of the educational process]. *Innovatsii v doshkilnii osviti: teoriia, perspektvy, shliakhy zaprovadzhennia u praktyku*: zb.

materialiv III Vseukrainskoi nauk.-prakt. konf., 28 bereznia 2014 r. – Innovations in preschool education: theory, prospects, ways of implementation in practice: collection of materials of the III All-Ukrainian scientific and practical conference, 28 March 2014. (Ed.). Y.O. Demydova. Mariupol, pp. 204–206. [in Ukrainian].

11. Chubrei, O.S. (2020). Systema pidhotovky maibut-nikh uchyteliv heohrafii do profesiinoi diialnosti na zasadakh kompetentnisnoho pidkholdu [System of training future primary school teachers of geography for professional activity on the basis of a competence-based approach]. *Monograph*. Chernivtsi, 376 p. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 19.12.2024

УДК 61:378.017

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2024.316550>

Оксана Ісаєва, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки та інноваційної освіти Національного університету “Львівська політехніка”, професор кафедри латинської та іноземних мов Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького
Мирослава Шумило, доктор філософії, старший викладач кафедри латинської та іноземних мов Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького

ГУМАНІСТИЧНА СПРЯМОВАНІСТЬ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ СТУДЕНТІВ-МЕДИКІВ

У статті розглянуто гуманістичну компоненту вищої медичної освіти, що об'єднує знання про моральні норми суспільства; формує емоційно-ціннісну сферу особистості, спираючись на мотиви співпереживання, емпатії та усвідомлення соціальної відповідальності за власні дії; визначає поведінку і вчинки у ситуаціях морального вибору незалежно від обставин, у яких перебуває людина. Отже, фундаменталізація, гуманізація та гуманітаризація вищої освіти розглядаються як взаємопов'язані елементи.

Ключові слова: майбутні лікарі; людські якості; підготовка студентів-медиків; гуманізм; медична освіта.

Літ. 12.

Oksana Isayeva, Doctor of Sciences (Pedagogy), Professor, Professor of the Pedagogy and Innovative Education Department, Lviv Polytechnic National University, Professor of the Latin and Foreign Languages Department, Lviv Danylo Halytskyi National Medical University
Myroslava Shumylo, Doctor of Philosophy, Senior Lecturer of the Latin and Foreign Languages Department, Lviv Danylo Halytskyi National Medical University

THE HUMANISTIC ORIENTATION OF THE EDUCATIONAL PROCESS FOR MEDICAL STUDENTS

The article examines the humanistic component of higher medical education, which integrates knowledge about the moral aspects of society; shapes the emotional state of the individual, based on motives of compassion, empathy, and awareness of social responsibility for actions; and defines behavior and actions in situations of moral choice, regardless of the circumstances in which individuals find themselves. Humanization is the process of inspiring all conditions of life and work, the entire content of educational and developmental activities, and all types and forms of relationships within educational institutions with a human-centric spirit. The processes of humanization are much broader and more complex, as they involve the moral and psychological transformation of an individual, the internal reorientation of spiritual values, the recognition of one's own dignity and the value of others, as well as the development of a sense of responsibility and connection to the past, present, and future.

Thus, educational reforms should focus not only on the field itself but also on education, aiming to enhance the target-oriented and motivational-stimulating components, specifically the cognitive component of creativity and critical thinking; fostering professional culture and emotional intelligence; developing perseverance and willpower; emphasizing the importance of theoretical knowledge and practical skills; encouraging the desire to overcome challenges and solve complex problems; instilling the foundations of self-dignity and respect for the dignity of every patient.

It is necessary to view the axiologization of medical education as a paradigm of renewed humanistic values and attitudes toward the individual, as the system of personal values and humanistic characteristics of relationships is being actualized. Therefore, the development of the individual should be considered as the primary goal of higher education, which is characterized by the ability of self-actualization.

Keywords: future doctors; human qualities; training medical students; humanism; medical education.